

СИЯ КОЛКОВСКА

**ВЪТРЕШНОЕЗИКОВИ ФАКТОРИ ЗА ВЪЗНИКВАНЕТО
НА НОВИ ЗНАЧЕНИЯ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК**

SIA KOLKOVSKA

**INTRALINGUISTIC FACTORS FOR THE APPEARANCE
OF NEW MEANINGS IN THE BULGARIAN LANGUAGE**

(Abstract)

The paper describes two intralinguistic factors for the appearance of semantic neologisms in the Bulgarian language, which have impact on that process together with the extralinguistic ones. The first factor influences the appearance of new meanings of derivational nests members; the second one has impact on the appearance of new meanings of antonyms. These factors are relevant in the cases of preceding semantic development of a member of the nest or of one antonym of the antonymic couple. The paper also discusses the role of the synonymic relations for the appearance of new meanings and concludes that they have a weak influence on that process in the Bulgarian neology.

Keywords: neology, semantic neologisms, antonymic relations, synonymic relations, analogy

Наблюденията върху динамичните неологизационни процеси в съвременния български език дават възможност да се установят някои особености в появата на лексикалните и семантичните иновации, отнасящи се до факторите, които ги пораждат. Известно е, че процесите на неологизация се обуславят на първо място от екстралингвистични фактори, свързани с възникването на нови реалии, действия и признаци, за които е необходимо да бъдат създадени названия. Същевременно, както сочат редица изследователи (Волков и Сенко 1983: 44; Касянова 2006: 5 и др.), влияние върху тези процеси оказват и редица вътрешноезикови фактори (по-нататък се използва по-краткият термин езикови фактори). Към тях се отнасят както необходимостта от преназоваване на вече назовани реалии при осъществяване на експресивната функция на езика, така и причини, свързани със заложените в него развойни механизми.

Както посочват С. С. Волков и Е. В. Сенко, новообразуванията, предизвикани от вътрешноезикови процеси, са по-малко забележими и поради това те дълго време са били извън вниманието на изследователите (Волков и Сенко 1983: 44). Все още не са изследвани цялостно и вътрешноезиковите причини за възникване на лексикални и семантични иновации, а също така и тяхната роля в съвременната неология. Важността и недостатъчната изясненост на тези проблеми обуславят задачата, която си поставяме тук – да разгледаме някои езикови фактори за поява на нови значения и в по-широк план – за семантично развитие на думите въз основа на наблюдения върху съвременната българска неология. Въпросът, свързан с причините за пораждаване на семантични иновации в езика, е с голяма сложност, като тук ще се засегне само един от неговите аспекти.

Езиковите фактори за неологизация произтичат от заложените в езика вътрешни механизми на развитие и от присъщите му закономерности и тенденции. Някои от тях се проявяват самостоятелно и са достатъчни сами по себе си, за да предизвикат появата на лексикална или семантична иновация. Такива са например стремежът към експресивно назоваване, законът за езикова икономия в някои негови прояви и други фактори, разглеждани от С. С. Волков и Е. В. Сенко¹ (Волков и Сенко 1983) Л. Ю. Касянова (Касянова 2006). Други езикови фактори, към които се отнасят и разглежданите тук, оказват влияние в съчетание с номинативната необходимост от назоваване на нови реалии.

Сложното взаимодействие между факторите за възникване на нови значения се разглежда от Л. Ю. Касянова. Според тази изследователка семантичната неологизация е резултат от еволюционните процеси в езика, които се обуславят от комплекс от фактори: социални, универсално психологически (тенденции към обобщаване, експресивност и образност, вариране на начина за обозначаване на един и същ денотат), индивидуално психологически (стремеж да се даде субективна оценка на обекта на номинация) и интралингвистични (Касянова 2006: 5). Интралингвистичните фактори са обусловени от потребността за усъвършенстване на езиковите средства и са свързани със системността на съответното езиково равнище. Към тях Л. Касянова отнася влиянието на звуковата форма, въздействието на най-близкото парадигматично обкръжение на думата, редовността на определени типове пренос на названията, а също така и някои прояви на тенденцията към икономия. Тези прояви са свързани, според схващането на Н. В. Черникова, с ограничаване на количественото нарастване на думите чрез създаването на нови значения (Черникова 2001: 82).

Възникването на нови значения е процес, който е свързан тясно със семантичното развитие на лексемите и разширяването на семантичната им структура. Поради това някои от факторите за семантична неологизация съвпадат с предпоставките за поява на полисемия.

Тези предпоставки са изследвани от Е. Пернишка, която обръща особено внимание на обусловеността ѝ от системните отношения (Пернишка 1993: 93 и сл.; Пернишка 2013: 519–520). Ролята на системните отношения се разглежда и в настоящата статия.

При наблюденията върху новите значения в българския език ясно се откроява влиянието, което семантичното развитие на една лексема оказва върху други лексеми, свързани с нея чрез словообразователни връзки или чрез системни отношения. Въз основа на това се извеждат два езикови фактора, които стимулират „раждането“ на нови значения, като те се проявяват при лексеми, между които съществуват деривационни връзки или парадигматични отношения от определен тип. Действието на тези фактори е основано на ролята на аналогията за езиковото развитие на различни равнища (в случая – на лексикалносемантичното равнище). Както сочи Е. С. Кубрякова, аналогията е мощен стимул за развитие както в словообразуването, така и на всички други равнища на езика (Кубрякова 2010: 15). Значението на аналогията за появата на новообразувания в езика и за езиковото развитие е посочена още от Х. Паул (Паул 1960: 128 и сл.), а типовете аналогия и ролята им за развойните процеси в езика са изследвани детайлно от А. Тараненко (Тараненко 1989).

Аналогията стои в основата на наблюдаваните зависимости между новите значения на лексеми от едно словообразователно гнездо или системна група. Тези зависимости се очертават ясно в съвременната неология поради това, че новите значения на такива лексеми принадлежат към един и същи хронологичен пласт вследствие на развитието или за кратък период от време. Тази особеност на новите значения е резултат от извънредно динамичния характер на процесите на неологизация в съвременния български език. Необходимостта от бързо създаване на названия за огромен брой нови реалии и свързани с тях действия и признаци води до силно активизиране и ускоряване както на словообразователните процеси, така и на процесите на семантична неологизация, включително и на възникването на нови значения по аналогия.

Важно е уточнението, че вниманието ни тук е насочено към нови значения, които са възникнали в период, обхващащ последните двадесет години. Тези значения са разнородни по отношение на своята „новост“ и степен на утвърждаване в българския език, като някои от тях са в напреднал етап на утвърждаване (което ги поставя на границата на неологията), а други са все още неутвърдени и засега не може да се предвиди дали ще намерят трайно място в езика.

Необходима е и уговорката, че поради следвания тук синхронен план на описание новите значения се разглеждат с оглед на съществуващите в съвременния български език отношения между семми и независимо от това дали са възникнали в резултат на самостоятелно езиково развитие или поради калкиране.

1. Тенденцията към семантична съотносителност в словообразователното гнездо като фактор за появата на нови значения²

Този езиков фактор за семантична неологизация е свързан с влиянието, което си оказват членовете на словообразователното гнездо в семантичен план. Установява се, че появата на ново (обикн. преносно) значение при един от членовете на гнездото в редица случаи е последвано от развитие на съответно ново значение и при друг негов член (или други негови членове). Най-често ново значение се развива първо при думата – връх в словообразователното гнездо, по-рядко при друг негов член. Първоначално възникналото значение на лексема в гнездото и значенията на други лексеми в него, развили се по аналогия, наричаме съотносителни.

За съотносителни приемаме тези значения на думите в едно словообразователно гнездо, които са възникнали по аналогия, имат обща част от едни и същи семи (с различен ранг в структурата на отделните значения) и се намират в логическо отношение на включване или пресичане. Първият случай на семантична съотносителност се наблюдава при производни думи и произвеждащи думи, когато значението на производната дума включва значението на произвеждащата дума. Например новото значение на деривата **осиновител** ‘лице или организация, фирма, които осиновяват (= поемат издръжката на) животно в зоопарк’ включва възникналото преди него ново значение на произвеждащия глагол **осиновявам** ‘помам издръжката на животно в зоопарк’ и поради това двете значения са съотносителни. Във втория случай значенията на членове на гнездото имат обща част и са в логическо отношение на пресичане. Например новите значения на лексемите **каналджийски** ‘който се отнася до каналджия (= участник в нелегален канал)’ и **каналджийство** ‘дейност на каналджия’ имат обща част и са съотносителни³.

Сред новите значения в българския език се откриват многобройни примери за съотносителни семантики, възникнали при лексеми от едни и същи словообразователни гнезда. Това наблюдение е основание за извода, че в членовете на словообразователното гнездо е заложен *потенциалът за семантична съотносителност*. Може да се смята, че *тенденцията към семантична съотносителност* на членовете на словообразователно гнездо е предпоставка за развитие на нови значения при тях в случаите, когато при една от лексемите вече е възникнало ново значение. Това е основание да причислим тази тенденция към езиковите фактори за поява на нови значения.

Заложеният в членовете на словообразователно гнездо *потенциал за семантична съотносителност* се обуславя от ролята на аналогията като фактор за езиковото развитие. Проявите на аналогия в семантичен план обикновено се свързват със синонимната аналогия. Направените тук наблюдения показват, че към тези прояви може да се отнесе и развитието на съотносителни значения на членовете на словообразователното гнездо.

Многобройните примери за съотносителни нови значения в българския език свидетелстват, че разглежданият езиков фактор оказва активно влияние върху съвременните неологизационни процеси. Важно е обаче уточнението, че за да се реализира *потенциалът за семантична съотносителност* на думите от едно гнездо, той трябва да е подкрепен от комуникативна необходимост от означаване на съответните реалии. Именно съчетаването на двата фактора – езиковия и екстралингвистичния, води до възникването на съотносителни нови значения при лексеми от редица словообразователни гнезда, и то в рамките на относително кратък период от време като резултат от динамиката на неологизационните процеси в съвременния български език.

Ще разгледаме още няколко примера за съотносителни нови значения в българския език. Появата на новото значение на глагола **сърфирам** ‘преглеждам различни страници в интернет’ е последвана от развитие на съотносителни значения при **сърфист** (‘човек, който сърфира в интернет’), **сърфистка** (‘жена, която сърфира в интернет’) и **сърфистки** (‘който се отнася до сърфист и до сърфиране в интернет’). Стимулирани от семантичното развитие на съответната лексема – връх в словообразователно гнездо са и посочените по-долу съотносителни нови значения на производни думи: при **пакет** (‘свкупност от различни услуги, които се предлагат като едно цяло, в комплект’) – съотносително ново значение на **пакетен** (‘който се отнася до свкупност, пакет от услуги и др.’, напр. *пакетна цена, пакетно летуване*) и на **пакетирам** (‘предлагам свкупност, пакет от услуги или др.’); при **канал** (‘организиран нелегален път за незаконно превеждане през граница на лица без документи или прекарване на наркотици, контрабандни стоки и др.’) – нови значения на **каналджия**, **каналджийски** (напр. *каналджийска мафия*), **каналджийство** (напр. *осъден за каналджийство*); при **капсулирам се** (за институция, партийна организация и под.) – нови значения на **капсулиран** и **капсулираност**; при **прозрачен** (‘явен, открит, достъпен за обществено наблюдение и контрол’) – нови значения на **прозрачност** (напр. *прозрачност на търг*) и наречието **прозрачно**; при **сив** (‘при който незаконно се прикриват приходи, за да не се плащат данъци’) – ново значение на **посивявам** (‘за икономическа дейност – преминавам към сивата икономика поради недеklarиране на приходи пред данъчните власти’ (примерът е на Д. Иванова – Иванова 2014)⁴.

Възможно е тенденцията към семантична съотносителност да подпомага семантичните изменения на сродни думи в посока, обратна на формалната производност. В тези случаи първоначално възниква ново значение при производна дума и то стимулира семантичния развой на произвеждащата дума. Вж. следните примери: глагола **отлюспвам** в новото му значение ‘изключвам член на партия, коалиция, организация и под. от нейните редове’ и възникналото впоследствие ново значение на произвеж-

дащата дума *люсна* (разг.) ‘член на партия, който е напуснал редовете ѝ или е бил отстранен от тях’); същ. име *глобализация* (в новото му значение) и развитото по аналогия ново значение на *глобален* ‘който е свързан с глобализация, резултат е от глобализация’ (напр. *глобален свят*); *развод* (‘прекръпяване на взаимоотношенията, сътрудничеството между лица или партии, организации и под.’) и съотносителното значение на *развеждам се* (‘за партия, политик или друго лице с публична известност – прекръпявам отношенията, сътрудничеството си с друга партия, политик и др.’, напр. *сините и герберите се развеждат*).

Необходима е уговорката, че вниманието тук е насочено само към отношенията между новите значения на лексеми от едно гнездо. С много посложен характер са семантичните отношения между производни и произвеждащи думи с богата семантична структура, установена в течение на дълъг период от време. Тези отношения са разглеждани в редица изследвания, засягащи семантичната мотивираност на дериватите от произвеждащите ги лексеми (вж. Земская 1989; Ширшов 1995 и цитираната там литература).

Съотносителните значения, които възникват при деривати, може да се изследват и в други аспекти поради това, че са част от семантиката на производни думи, а едновременно с това са и елементи от семантичната структура на многозначни лексеми. Те биха могли да се анализират в словообразователен план, във връзка със семантичната им мотивираност от мотивиращите думи, а също и в плана на вторичната номинация при възможност да бъдат изведени от предходни значения на съответните лексеми. Тези възможни аспекти на изследване на съотносителните значения са извън предмета на настоящата статия.

С установяването на *тенденцията към семантична съотносителност* на думите от едно гнездо и нейното причисляване към езиковите фактори за семантична неологизация се обогатяват знанията за причините, които влияят върху появата на нови значения в езика.

2. Системните отношения като фактор за появата на нови значения

Системните отношения между лексемите, които пораждат различни зависимости между техните значения, също би следвало да оказват влияние върху появата на семантични иновации. Ролята на тези отношения като езиков фактор за семантична неологизация е загатната от Л. Ю. Касянова (Касянова 2006: 5). Както се спомена, Е. Пернишка разглежда парадигматичните отношения като фактор за появата на полисемия. Поради връзката между многозначността и възникването на нови значения този фактор е релевантен и за семантичната неологизация.

Анализът на семантичните иновации в българския език показва, че особена важност за възникването на нови значения имат антонимните отношения. Ще разгледаме тяхната роля за семантичната неологизация и

актуалността им в съвременната българска неология. Ще се анализира и значението на синонимните отношения за възникването на нови значения в неологията.

2.1. Антонимните отношения като фактор за появата на нови значения

Този фактор за семантична неологизация е свързан с влиянието, които си оказват антонимите по отношение на своето семантично развитие. Установява се, че в съвременния български език в редица случаи появата на ново значение при един антоним е последвано от развитие на ново, противоположно значение и при другия антоним. Например след появата на новото значение на прил. име *прозрачен* 'явен, открит, достъпен за обществено наблюдение и контрол' (с първи регистрирани примери от 1997 г., напр. *прозрачна политика*) при антонима му *непрозрачен* възниква ново, противоположно значение 'таен, скрит, недостъпен за обществено наблюдение и контрол'.

Наблюдаваното паралелно семантично преосмисляне на редица антонимни двойки в съвременния български език е основание за извода, че антонимните отношения на две лексеми, при една от които е възникнало ново значение, стимулират появата на ново, противоположно значение и при втората лексема. Невинаги може да се установи със сигурност при кой от антонимите първо се е развило ново значение, но това не променя констатацията, че антонимните отношения имат стимулираща роля за семантичното развитие на една лексема в случаите на поява на ново значение при нейния антоним. Следователно антонимните отношения също би следвало да се причислят към езиковите фактори за семантична неологизация.

Схващането, че антонимните отношения са фактор за семантично развитие на лексиката намира потвърждение в изследванията на Е. Пернишка. При разглеждането на причините за поява на многозначност тя отбелязва, че аналогичното семантично развитие на антоними (по преките им значения) създава антонимия при тях и по преносните им значения (Пернишка 1993: 92).

Ролята на антонимните отношения за възникването на семантични иновации се обуславя както от действието на аналогията, така и от системния характер на тези отношения и тяхната симетричност. С появата на ново значение при единия антоним възниква неравновесие в антонимната двойка в семантичен план, което задейства вътрешноезиковия механизъм за развитие на съответстващо му противоположно значение при другия антоним. По този начин се запълва незаетата симетрична позиция в неговата семантична структура. Не без значение е и това, че паралелното развитие на нови значения при антонимите се отразява благоприятно върху тяхното утвърждаване в езика, като повишава техния вътрешен потенциал за закрепване в него⁵.

Показателен за ролята на антонимните отношения в съвременната неология е фактът, че при преобладаващата част от антонимните двойки с възникнало ново значение на единия антоним впоследствие се развива противоположно значение и при другия антоним. Същевременно невинаги се осъществява паралелно семантично развитие на втория антоним. Отсъствието на номинативна необходимост от съответното ново, противоположно значение може да блокира появата му въпреки езиковата предпоставка за това. Например новото значение на **демонтаж** ‘*постепенно разрушаване, премахване на определени държавни структури, определен тип държавно управление и под.*’ не е последвано от развитието на противоположна семема при антонима му **монтаж** поради недостатъчната актуалност на действието, която тя би изразявала. Очевидно, за да възникне ново, противоположно значение при даден антоним, стимулиращата роля на антонимните отношения трябва да се подкрепя от комуникативната важност на понятието, което това значение би изразявало.

Ето няколко примера за развитие на нови, противоположни значения на антоними в съвременния български език, които илюстрират значението на антонимните отношения като езиков фактор за семантична неологизация (в съчетание с извънезиковия фактор). Семантичното развитие на глагола **замразявам**, при който възникват две нови преносни значения: ‘*фиксирам размера на цени или доходи и установявам контрол върху тях за определен период*’ (напр. *замразявам заплати*) и ‘*преустановявам определена дейност или функционирането на нещо за определен период*’ е последвано (или съпроводено) от появата на противоположни значения и при неговия антоним **размразявам**, а именно: ‘*премахвам установен контрол върху цени или доходи*’ (напр. *размразявам заплати*) и ‘*възобновявам прекъсната за известен период дейност или функция*’.

Многобройни са примерите за нови, противоположни значения при антонимни термини и лексеми от областта, свързана с компютърните технологии и интернет. Срв. новото значение на **свалям** ‘*записвам от интернет компютърни програми, текстови, аудио- или видеофайлове*’ и противоположното му ново значение на **качвам** ‘*помествам текстови, аудио- или видеофайлове в интернет*’; новото значение на **инсталирам** ‘*записвам компютърна програма, драйвер на твърдия диск на компютър*’ и противоположното ново значение на **деинсталирам** ‘*отстранявам програма или драйвер от твърдия диск на компютър*’. Към същата сфера се отнасят и новите противоположни значения на антонимните глаголи **отварям** (‘*стартирам програма или визуализирам съдържанието на файл, сайт на компютърния екран*’) и **затварям** (‘*преустановявам работата с програма, файл, сайт*’); **компресирам** (файлове) и **декомпресирам** (файлове), **импортирам** (файлове) и **експортирам** (файлове). Към сферата на информационните и комуникационните технологии принадлежат и новите

значения на прил. имена **интелигентен** (за устройство и др.), **дружелюбен** (за компютърна програма, интерфейс), **интуитивен** (за интерфейс), **умен** (за устройство), чието възникване е последвано от появата на противоположни значения при техните антоними съответно **неинтелигентен** (напр. *неинтелигентен хардуер*), **недружелюбен** (напр. *недружелюбен интерфейс*), **неинтуитивен** (напр. *неинтуитивен интерфейс*), **глупав** (напр. *глупав телефон*). Бързото развитие на посочените нови, противоположни значения в антонимните двойки се дължи както на комуникативната важност на означените действия и признаци, така и на влиянието на езиковата система, свързано със стремеж да се запълни празната симетрична позиция в антонимната двойка след семантично развитие на единия от нейните членове.

Антонимните отношения са стимул не само за възникването на нови значения при антоними, но и за създаването на антонимни неолексеми, т.е. те оказват влияние и върху лексикалната неологизация. Този аспект на тяхното влияние е извън задачите на настоящата статия, като ще отбележим само това, че развитието на нова семема при дума, която няма антоним, в съчетание с необходимостта от означаване на ново, противоположно значение, може да доведе до образуване на антонимна неолексема, която да го изрази. Например след известен период от появата на новото значение на прил. име **пирамидален** ‘*който е свързан с (финансова) пирамида*’ комуникативната важност придобива и противоположното понятие. Това води до създаването на антонимната неолексема **непирамидален** със значение ‘*който не е свързан с (финансова) пирамида*’ (напр. *непирамидални структури*).

С отчитането на *антонимните отношения* като един от езиковите фактори за семантична неологизация се отразява зависимостта между значенията на антонимите в антонимната двойка, произтичаща от системния характер на тези отношения и от ролята на аналогията за семантичното развитие.

2.2. Синонимните отношения и неологията

Паралелното развитие на значения на думите от един синонимен ред, или семантичното развитие на синоними по аналогия (познато под различни названия – синонимна аналогия, семантичен паралелизъм и др.), е отдавна известен процес при семантичния развой на думите, който е изучен детайлно, включително и в неговата роля по отношение на полисемията (вж. Пернишка 1993: 15–16 и цитираната там литература). Съгласно със съществуващите схващания развитието на ново значение в семантичната структура на дума от един синонимен ред е стимул за аналогичния семантичен развой на други членове на реда.

Наблюденията върху новите значения обаче показват, че паралелно семантично преосмисляне на синоними в случаите, когато е възникнало но-

во значение при един от тях, се среща много рядко в българската неология. В това отношение синонимите се различават съществено от думите с деривационни или антонимни връзки, при които процесите на аналогично семантично развитие обхващат голям брой лексеми и протичат за кратък период. Развитието на ново значение на един синоним оказва влияние върху семантиката на други членове на реда, но след известен период от време от неговата поява, през който то се утвърждава в езика и функционира в него достатъчно дълго, като изгубва своята „новост“. Поради тази причина синонимните отношения са фактор за поява на нови значения, който се проявява в по-широки хронологични рамки, които извеждат тяхната роля извън сферата на неологията.

Една от причините за това се корени в някои особености както на неологизационните процеси, така и на синонимията. При семантичното развитие на синонимите по аналогия се появяват идентични или много близки значения, а основният стремеж на неологизмите, които са перспективни, е към утвърждаване в езиковата система, често при конкуренция с други нови названия. Ето защо паралелното преосмисляне на синоними по своите резултати влиза в противоречие с този стремеж на семантичните иновации към установяване в езика като единствени названия на дадено понятие.

Редките примери в българската неология на идентични значения на синоними са свързани със създаването на вариантни названия – процес, който често съпътства назоваването на нови денонати. Възникването на такива значения обикновено е следствие не от стремежа за обогатяване на изразните възможности на езика, характерен за синонимията, а от неустановеност на названия, които се конкурират помежду си.

Например при синонимните глаголи *свалям* и *смъквам* се развива новото значение ‘записвам от интернет компютърни програми, текстове, аудио- и видеофайлове’, което има неутрален характер, напр. *свалих книгата му от интернет; смъкнах най-новия албум на групата от интернет*. Появата на това значение при двата синонима вероятно е свързано с търсенето на най-подходящ домашен еквивалент на глагола *даунлоудвам*, образуван от английската заемка *даунлоуд*. За вариантността в назоваването на означеното действие допринася и появата на идентично значение (с неутрален характер) и при глагола *тегля* (съответно и при *изтеглям*), напр. *тегля филми от интернет*. След преосмислянето на *тегля* и *изтеглям* близко (но не идентично) значение се развива при глаголите от видовата двойка *дръпвам/дръпна* (изходен глагол *дръпам*, който е синоним на *тегля*) напр. *потребителите могат да си дръпнат тези файлове от различни места в интернет*. Новите значения на глаголите *дръпвам* и *дръпна* се отличават с допълнителна сема, която насочва към едноактността на означеното действие, и с подчертано разговорния си характер, и представляват стъпка към разширяване на смисловия и стилистич-

ния диапазон на названията, означаващи действие, свързано със записване на файлове с определено съдържание от интернет.

Разгледаните примери илюстрират констатацията, че в неологията появата на едно и също ново значение при синоними обикновено е признак за вариране на названията на съответния денотат в началния период от тяхната поява в езика. Това обуславя ограничената роля на синонимните отношения за възникване на семантични иновации в неологията.

В заключение може да се обобщи, че към езиковите фактори, които оказват влияние върху възникването на нови значения, би следвало да се причислят още два: тенденцията към семантична съотносителност на лексемите от едно словообразователно гнездо и антонимните отношения между думите. Посочените фактори се проявяват при лексеми от едно словообразователно гнездо или от една антонимна двойка, при член на които е възникнало ново значение. Установява се, че тези фактори проявяват активност в българската неология за разлика от синонимните отношения, които имат ограничена роля за възникване на нови значения в нея. Разглеждането на посочените фактори допринася за изясняването на отделни аспекти от сложните процеси на поява на семантични иновации в езика, обусловени от съвместното действие на редица причини.

БЕЛЕЖКИ

¹ С. Волков и Е. Сенко разглеждат вътрешноезиковите фактори за възникване на лексикални иновации, които назовават *вътрешносистемни новообразувания*. Двамата изследователи смятат, че появата на такива образувания е резултат изцяло от вътрешноезикови причини (Волков и Сенко 1983: 44 и сл.).

² Някои аспекти на този езиков фактор са разгледани от С. Колковска в съвместната монография с Д. Благоева „Динамика и иновационни процеси в българската лексика в края на ХХ в. и началото на ХХІ в.“ (Благоева и Колковска 2013: 251–253).

³ Не се отнасят към проявите на семантична съотносителност случаите, при които ново значение на дума намира съответствие в семантиката на еднозначна нова лексема, създадена, за да попълни липсваща позиция в словообразователното гнездо. Срв. новото значение на глагола *записвам* ‘*правя аудио- или видеозапис върху компактдиск, дивиди или друг носител*’ и новата дума *записвачка* със значение ‘*периферно устройство за аудио- или видеозапис*’.

⁴ А. Тараненко разглежда примери за подобно развитие на паралелни значения при лексеми в руския език, като в неговата класификация те са отнесени към типа *синтагматична аналогия* (Тараненко 1989: 219).

⁵ Ролята на антонимните отношения за утвърждаване на новите значения в езика е разгледана подробно от С. Колковска (Благоева и Колковска 2013: 364–365).

ЛИТЕРАТУРА

Благоева и Колковска 2013: Благоева, Д., С. Колковска. Динамика и иновационни процеси в българската лексика в края на ХХ и началото на ХХІ век.

– В: Българска лексикология и фразеология. Т. 1. Българска лексикология. София, с. 215–394.

Волков и Сенко 1983: *Волков, С. С., Е. В. Сенько*. Неологизми и вътрешни стимулы языкового развития. – В: Новые слова и словари новых слов. Ленинград, с. 43–57.

Земская 1989: *Земская, Е. А.* Словообразование. – В: Современный русский язык. Под ред. В. А. Белошапковой. Москва, с. 237–379.

Иванова 2014: *Иванова, Д.* Икономическата лексика като източник за навлизането на нови глаголи в българския и словашкия език. – В: Актуални проблеми на балканистиката и славистиката. Велико Търново.

Касянова 2006: *Касянова, Л. Ю.* Семантическа неологизация в руском языке конца XX – начала XXI века. – Вестник Томского государственного педагогического университета, вып. 5 (56), серия Гуманитарные науки (филология), с. 5–10.

Кубрякова 2010: *Кубрякова, Е. С.* Роль аналогии в порождении новых производных слов. – В: Новые явления в славянском словообразовании: система и функционирование. Москва, с. 14–24.

Паул 1960: *Пауль, Г.* Принципы истории языка. Москва.

Пернишка 1993: *Пернишка, Е.* За системността в лексикалната многозначност на съществителните имена. София.

Пернишка 2013: *Пернишка, Е.* Лексикална семантика. Структурно-семантични особености на българската лексика. – В: Българска лексикология и фразеология. Т. 1. Българска лексикология. София, с. 395–592.

Тараненко 1989: *Тараненко, А. А.* Языковая семантика в ее динамических аспектах (основные семантические процессы). Киев.

Черникова 2001: *Черникова, Н. В.* Метафора и метонимия в аспекте современной неологии. – Филологические науки, № 11 с. 82–90.

Ширшов 1995: *Ширшов, И. А.* Типы словообразовательной мотивации. – Филологические науки, № 1, с. 41–53.

ИЗТОЧНИЦИ

Е. Пернишка, Д. Благоева, С. Колковска. Речник на новите думи в българския език (от края на XX и началото на XXI в.). София, 2010.

✉ *Проф. д-р Сия Колковска*

Секция за българска лексикология и лексикография
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България
sia_btb@yahoo.com

✉ *Prof. Sia Kolkovska, PhD*

Department of Bulgarian Lexicology and Lexicography
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria
sia_btb@yahoo.com